

AZERBAJYCAN-ERMENİSTAN ÇATIŞMASI VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

Burak Çalışkan

Referans için: Çalışkan, Burak. "Azerbaycan-Ermenistan Çatışması ve Türkiye'ye Yansımaları", INSAMER, 20.07.2020. Analiz

12 Temmuz'da Ermenistan ordusunun Azerbaycan'ın Tovuz Rayonu'na saldırısı ile başlayan çatışmalar, her iki tarafın da ciddi kayıplar vermesine yol açmış durumda. Bu yazının kaleme alındığı 17 Temmuz'a kadar Azerbaycan, biri tümgeneral rütbesinde olmak üzere 11 şehit verirken, çatışmaları başlatan Ermenistan'ın ise 100'den fazla kayıp verdiği açıklandı. Ermenistan'ın hâlihazırda Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ ve çevresindeki 7 rayonu¹ işgali 1992'den bu yana devam ederken, bugün bu ihtilafli topraklar dışında bir bölgeye saldırması, çatışmaların boyutunu değiştirmekte ve farklı senaryoları gündeme getirmekte.

Ermenistan İç Siyasetine Yansıması

İşsizliğin %17'nin üzerinde olduğu, GSYİH'in sadece 12 milyar dolar olarak kaydedildiği, ekonomik anlamda çok ciddi sıkıntılar yaşayan Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'da

hâlihazırda devam eden savaşın dahi maliyetini kaldırması mümkün değilken kendi iradesiyle yeni bir cephede çatışma başlatması olası görünmemektedir. Öte yandan Kafkasya'daki destekçileri Rusya ve İran'ın² yanı sıra özellikle ABD ve Fransa'daki Ermeni diasporasının etkin katılımıyla Ermenistan'ın Kafkasya'daki işgalci konumu günümüze kadar sürmüştür.

Muhalefette olduğu dönemde Rusya karşıtı söylemleriyle dikkat çeken ve iktidarı devralmasının ardından Rus kamuoyunda "ABD'nin adamı" olarak nitelendirilen Nikol Paşinyan, Mayıs 2018'de Kadife Devrim ile iktidara geldiğinde bölgede bir değişim başlatabileceği öne sürülmüştür. Ancak geçen süreçte Batı ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılsa da ciddi bir değişim gerçekleşmemiş ve Moskova'nın ülke üzerindeki güçlü nüfuzu devam etmiştir.

Bu dönemde Ermenistan iç siyasetinde yaşanan büyük değişimin halka yansması da son derece sınırlı olmuştur. Diaspora ile de önemli problemler yaşayan Paşinyan, beklediği etkiyi oluşturamamıştır. Ülkedeki ciddi ekonomik ve sosyal sıkıntılar devam ederken, halk desteğinin azaldığını düşünen Paşinyan için milliyetçi söylem ve eylemler daha önemli bir hâle gelmiştir.

Türkiye-Azerbaycan Stratejik Ortaklığı

Azerbaycan'ın bağımsızlığı ile birlikte Ankara-Bakü ilişkileri oldukça önemli bir hâle gelse de özellikle son yıllarda ekonomik, siyasi ve diplomatik olarak geline seviye bir hayli kritiktir. Bu minvalde Azerbaycan'ın Türkiye ve Avrupa doğal gaz piyasasında her geçen yıl daha fazla etkiye sahip olması, üzerinde en fazla durulması gereken konudur. Türkiye'nin jeopolitik rekabet hâlinde olduğu Rusya ve İran gibi ülkelere enerji konusunda bağımlı olması ciddi sıkıntılar yaratabileceği için Ankara, uzun süredir kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Bu noktada da Azerbaycan giderek ön plana çıkmaktadır.

Nitekim Türkiye açısından 2020'nin ilk dört ayında Azerbaycan gazının ithalattaki payı, ilk kez Rusya'yı geçmiştir. Zaten 2016 yılından itibaren Rus gazının Türkiye'deki payı sürekli düşerken, Azerbaycan'ın payı da sürekli artmıştır. Bunun yanında SOCAR başta olmak üzere Azerbaycan şirketlerinin Türkiye'ye yatırımlarının 20 milyar dolara yaklaşması da iki ülke ilişkilerinin oldukça stratejik bir boyut kazandığını göstermektedir.

Azerbaycan'ın Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve TransAnadolu Doğalgaz Boru Hattı'na (TANAP) gaz sevkini artırması, sadece Türkiye'deki değil Avrupa'daki payını da yükseltmektedir. Bu da Rusya'nın Avrupa'ya karşı oynadığı en önemli kozun zarar görmesi anlamına gelmektedir. Nitekim Ermenistan'ın saldırdığı Tovuz bölgesinin Azerbaycan'ı hem kara yolu hem de enerji yollarıyla dünyaya açan bir kapı olması³ da bu savı kuvvetlendirmektedir. Cumhurbaşkanı

Recep Tayyip Erdoğan da Ermenistan'ın son saldırısı ile ilgili yaptığı değerlendirmede, "Bu saldırı Ermenistan'ın çapını aşar" diyerek krizin arkasında daha büyük güçlerin olduğuna işaret etmiştir.

Türkiye nasıl ki Karadeniz, Ege ve Akdeniz üzerindeki egemenlik hakları için mücadele ediyorsa, Kafkasya ve Hazar'daki mücadelenin de dışında durmamaktadır. Özellikle ekonomik ve sosyolojik olarak derin bağlara sahip olduğu Azerbaycan'ın bölgedeki kazanımları, Ankara için de kazan-kazan stratejisini beraberinde getirmektedir. Ayrıca bölgede oldubittilerle yaşanabilecek ufak bir stratejik değişim, Türkiye'nin Kafkasya yahut Orta Asya'ya erişimini zorlaştıracak bir etki yaratabileceği için Ankara'nın tavrı oldukça nettir. Nitekim TBMM Genel Kurulu'nda AK Parti, CHP, MHP ve İYİ Parti ortak bir bildiri yayımlayarak Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırısını kınamıştır.

Türkiye dünya üzerinde Azerbaycan'a en net destek veren ve Ermenistan'a tepki gösteren ülke konumundadır. Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı seviyesinde çok taraflı istişareler gerçekleştirilmiştir. Özellikle Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun "Azerbaycan'ın topraklarını kurtarmak için tercih edeceği her yolda tüm imkânlarımızla yanınızdayız" sözleri, oyun değiştirici bir ifadedir. Bu süreçte Türkiye'nin çatışmalara doğrudan katılımı zor olsa da envanter desteği, askerî danışmanlık ve istihbarat paylaşımı gerçekleştirileceği muhakkaktır. Nitekim Türk F-16'larının Türkiye-Ermenistan sınırında devriye uçuşları yapması şimdiden uluslararası basına yansımıştır.

Olası Enerji Projelerine Engel

Ağustos 2018'de Hazar'a kıyıdaş devletler tarafından imzalanan Hazar Anlaşması'nı da bu çatışmalar yaşanırken tekrar hatırlamak yerinde olacaktır. Rusya ve İran özellikle Ocak 2018'de Kazakistan'ın Hazar kıyılarında insani yardım kapsamında ABD ile yaptığı anlaşmanın ardından, yıllardır öne sürdükleri tezlerinden

belirli tavizler vererek Hazar’da bir uzlaşya varmıştır. Enerji kaynakları bakımından oldukça zengin olan bu iki devlet, bu hamleyle Hazar’a daha çok güvenlik odaklı yaklaşıtlarını göstermiştir. Öyle ki, Hazar’a kıyıdaş olmayan bir başka gücün bölgede bulunma ihtimali bile Moskova ve Tahran’ın hızlı bir reaksiyon vermesine yol açmıştır.

Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ise “daha önce beş kıyı devletinin de rızasını içermesi beklenen boru hattı projelerinin ikili anlaşmalarla uygulanabilir hâle gelmesi” için ısrarcı olmuşlardır. Böylelikle Türkmen doğal gazını Hazar üzerinden Azerbaycan’a, oradan da Türkiye ve Avrupa’ya taşıyacak Trans-Hazar projesi tekrardan gündeme gelmiştir. Özellikle Trans-Hazar projesi, Moskova’nın enerji piyasasındaki üstünlüğüne en fazla zarar verebilecek alternatiflerden biridir. Bu tarz bir projenin ise oldukça önemli bir finansal yatırımla gerçekleştirilebileceği ortadadır. Dolayısıyla istikrarsız bir ortamda çok uluslu şirketlerin yatırım yapmaktan çekinecekleri muhakkaktır. Bu sebeple Azerbaycan-Ermenistan çatışması ile Kafkasya’da oluşturulan istikrarsızlık, bu gibi projelerin engellenmesi adına oldukça önem kazanmaktadır.

Bununla birlikte son yıllarda Kazakistan’da gündeme gelmeye başlayan Kazak petrolerinin BTC’ye bağlanma düşüncesi de bu açıdan ele alınabilir. Bölgeye yönelik ciddi finansal yatırımlar, böylesi bir projenin hayata geçirilmesini sağlayabilir. Ancak oluşturulan istikrarsız ortam bu projenin de rafa

kaldırılmasına yol açacaktır. Buna rağmen AB ülkeleri Rusya’ya karşı enerji bağımlılıklarını azaltma konusunda kararlı bir tutum sergilerlerse Güney Kafkasya’daki istikrarsızlığın vekili olan Ermenistan bu tür girişimlerde bulunmaktan çekinecektir.

Sonuç Olarak

Ermenistan’ın küresel güçler için son derece stratejik konumda olan enerji projelerini engelleyecek bir çatışmayı başlatması, ülke üzerinde oldukça kuvvetli bir nüfuzu bulunan Moskova’dan destek almadan mümkün değildir. Ermenistan’ın Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ ve 7 rayonu işgali sırasında Erivan’a doğrudan destek veren ve binlerce Azerbaycan Türkü’nün katline yol açan Hocalı olaylarının bir numaralı faili Rusya, Azerbaycan-Ermenistan çatışmalarında doğrudan taraf olmasına rağmen iki devlet arasında yıllardır arabulucu rolü yürütmektedir. Dolayısıyla bu ironik durum Azerbaycan-Ermenistan anlaşmazlığında çözümsüzlüğü de beraberinde getirmektedir.

Kırım’dan Suriye’ye, Doğu Akdeniz’den Libya’ya kadar anlaşmazlık içinde olan Rusya ve Türkiye, Kafkasya’da da karşı cephelede yer almaktadır. Zaman zaman sınırlı alanlarda gerçekleştirilen iş birliği yahut büyük çaplı ticari faaliyetler, tarihte olduğu gibi günümüzde de Türk ve Rus jeopolitiğinin çatışmasını değiştirmemektedir. Bu sebeple Türkiye’nin gelişen millî savunma sanayi ve artan savaş kabiliyeti, önümüzdeki süreçte Kafkasya’daki dengeleri değiştirebilecek bir rol oynayabilir.

Sonnotlar

- ¹ Dağlık Karabağ haricinde Ermenistan işgali altında Azerbaycan’a ait 7 rayon bulunmaktadır. Bunlar Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Fuzuli, Zengilan, Ağdan ve Cebrail’dir.
- ² Ermenistan’ın Azerbaycan toprağı Dağlık Karabağ ve 7 rayonu işgal etmesi ile Bakü-Erivan arasında yaşanan çatışmada, rejimini bir İslam devleti olarak tanımlayan İran, Müslüman Azerbaycan’ı değil Ermenistan’ı desteklemektedir. Bu noktada İran sınırları içerisinde kalan Güney Azerbaycan başta olmak üzere İran’daki

milyonlarca Azerbaycan Türkü, Tahran rejimi açısından endişe yaratmaktadır. Bu sebeple de Hazar’daki enerji kaynaklarının satışı ile istikrar yakalayabilecek bir Bakü yerine, istikrarsız bir Azerbaycan, İran’ın temel isteğidir.

- ³ Tovuz bölgesinde BTC Petrol Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Hattı, TANAP, Güney Kafkasya Doğalgaz Hattı, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu, Bakü-Tiflis Uluslararası Karayolu gibi oldukça stratejik hatlar bulunmaktadır.

